

410 éve zajlott le az Edelény-ládbesenyői csata

Az alábbi írást a Bocskai István és Basta generális csapatai között lezajlott csata évfordulójára emlékezve közöljük.

(Forrás: www.zmne.hu)

Az edelényi csata helyszíne

„Sajnos, hogy e nagyérdékű csata részletei meg nem állapíthatók és pedig leginkább azért nem, mert színhelye a forrásokban meghatározva nincs.” – írta az 1604. november 25-28. között lezajlott edelényi csatáról Rónai Horváth Jenő. Forrásként Orteliust használja, aki a császári seregek táboraként Besele nevű falut jelöli meg. Ezt az elnevezést Rónai nem tudta feloldani, pedig akár ebből is lehetett volna **Ládbesenyőre** asszociálni. Tulajdonképpen még erre sem lett volna szükség, mivel Szamosközi István 1880-ban kiadott történeti maradványaiban megnevezi Besenyőt, ahol Basta elsáncolta magát. 1913-ban pedig megjelent Basta leveleinek gyűjteménye, ahol az 1722. számú levelében, melyet 1604. november 29-én a szendrői táborból küldött a prágai spanyol követnek, Bessenő névvel jelöli meg azt a helyet, ahol az előző napon győzelmet aratott. Jóval később jelent meg nyomtatásban Bocskai 1605. január 19-én Jan Zamoyskihoz írott levele, melyben külön megemlíti az edelényi győzelmet és azt, hogy Borsodvárnál ismét megkísérelte a csatát. Nagy László monográfiájában a források és a helyszín részletes vizsgálata alapján a Ládbesenyőtől északra húzódó völgy és a Szendrőládtól délre fekvő Bükk-hegy közötti terepszakaszt határozta meg a csata helyszíneként.

A csatáról fennmaradt Wilhelm Peter Zimmermann rézkarca, mely eddig nem kapott nagy publicitást, pedig lehetséges, hogy a csata egyik legfontosabb forrását kell látnunk benne. Ezen egy települést ábrázol, Sajószentpéter (S.petter) megnevezéssel, mely azt feltételezné, hogy a csata helyszínéről közvetlen látnunk kellene ezt a települést. A legszilárdabb támpontot Basta jelentése adja, mely a

november 26-i összecsapás helyszínéeként az edelényi átkelőhelyeket jelöli meg.

A csatatérkutatáshoz van három és fél támpontunk. Az események valahol Edelény közelében, Ládbesenyő vagy Szendrőlád mellett játszódtak le. A források fontos visszatérő adata, hogy a falut egy szűk völgyön keresztül lehet megközelíteni. Edelény felől nézve ez ráillik mindkét falura, akárcsak az, hogy Sajószentpétert egyik helyről sem lehet látni. A megoldáshoz egy terepbejárás vihet közelebb, abban a reményben, hogy megeljük a helyet ahonnan Zimmermann a képet készítette. Sokan idegenkednének forrásként használni egy korabeli rézkarcot, ami érhető is, hiszen elég nehéz megállapítani mennyire hiteles az ábrázolás. Én a legjobb módszernek azt tartom, hogy a terepen megkeressük azt a helyet ahonnan a művész a képet készítette. A látképi azonosság és főleg apró, sokszor lényegtelen részletek egyezése feltételezi, hogy valóban a helyszínen készült. Ezután az eseményábrázolást kell összevetni a forrásokban leírtakkal és egyeztetni a tereppel, hogy az valóban megtörténhetett-e ott. Például egy meredek hegyoldalra rajzolt lovasroham eleve megkérdőjelezi a hitelességet. Zimmermannal kapcsolatban eddig még pozitív tapasztalataim voltak, így reméltem, most sem kell csalódnom.

A terepbejárásra 2004. december 4-én került sor, a Magyar Hadtudományi Társaság Csata- és Hadszintérkutató Szakosztály kutatócsoportjaként Stencinger Norbert, Tóth Róbert tanár urak és jómagam részvételével. Az utunk először Szendrőládra vezetett, mivel a források adatai és a rendelkezésre álló térképek adatainak összevetése alapján valószínűsítettem, hogy a csata a falu közelében zajlott le. Edelény után nem sokkal beértünk a Bódva valóban szűk völgyébe, majd előbukkant a falu. A dombon két templom áll, akárcsak a metszeten. Rövid terepbejárás után találunk egy pontot a falutól délre ahonnan a metszethez hasonló látkép tárul a szemünk elé. A település és a két templom a megfelelő helyen, tőlünk balra pedig a Bükk-hegy (Vár-hegy) jellegzetes sziluettjét ismerjük fel. A háttérben ott folyik a Bódva. Álláspontunk a képen ábrázolthoz hasonló lankás domboldalon volt, mely a falu felé ereszkedik. Majdnem minden stimelt, csak a háttérben, a Bódva nyugati partján magasodó hegyek zavartak. Ezt miért nem rajzolta oda Zimmermann?

A szendrőládi völgy

Nézzük az eseményábrázolást! A császáriak a falu irányába támadnak, a dombtól lefelé. Ez azt jelenti, hogy Edelény felől, a dombgerincen keresztül törnek be a Bódva völgyébe. Figyelembe véve azt, hogy a császári seregek célja Kassa elérése volt, és a csata után közvetlenül elfoglalták Szendrőt, az irány megfelelő. Már csak az a kérdés, hogyan jutottak ide Ládbesenyőről.

Álláspontunkat elhagyva tovább kapaszkodtunk az emelkedőn és hamarosan felértünk a tetejére. Előttünk hosszan elnyúló mély patak völgy feküdt. A térképre nézve sikerül beazonosítani, hogy a patak Ládbesenyőről jön, a völgy pedig hosszában kettévágja az Edelény és Szendrő között húzódó gerincet. Mondhatnánk, tökéletes. Ez lehetett a Nagy László által említett völgy, melyen Basta hadai Ládbesenyőről a köd leple alatt Bocskai hadainak közelébe jutottak. A császári sereg a ködöt kihasználva a szűk völgyben egészen a

Bükk-hegynél ásott sáncok lábáig juthatott, majd heves rohammal át-törték Szendrőlád felé. A metszet pontosan ezt ábrázolja, CSAK a hegyek hiányoztak.

Mindenesetre jó érzés hogy kezdett összeállni a mozaik. Tovább indultunk. Előttünk a Nagy-hegy tetején romos csillagvizsgáló torony, körülötte borospincék. Ha nem lenne ködös az idő, talán még Sajószentpéterig is ellátnánk. Ha már egyszer odaírta Zimmermann, ezt a lehetőséget is ellenőrizni kell. A távolban halványan látszik a borsodi templom tornya. Az előtérben az Isten-hegy és a Ládbesenyő felé vezető völgy. A metszet és a táj hasonlósága tökéletes. Nincsenek a háttérben hegyek. A korábbi hiányos mozaik szétesett, és összeállt a tökéletes kép. Megtaláltuk a művész egykori álláspontját! Értelmet kaptak a metszet apró információi. Az ábrázolt település mintha árokkal és sánccal lenne körülvéve. Ez nem más, mint a borsodi földvár, melynek talán ez a legkorábbi ábrázolása. A csata idején itt álló templomnak ma már csak a romjai láthatók, de térképen összevetve az edelényi templom helyzetével, láthatjuk, hogy álláspontunkból nézve a két templomtorony egy vonalban látszik. Ez magyarázhatja a két templomtorony ábrázolását. A kép középpontjában a település felénk eső oldalán hat aránytalanul nagyméretű fa látszik. Ez szintén egy jelzés, mégpedig a Nagy-hegynek az álláspontunk és Borsod közé eső nyúlványának ábrázolása, tulajdonképpen a látkép mélységének megjelenítése. Azért kényszerül ennek alkalmazására a művész, mivel a jó csatakép a terep és az események karikatúrája. A fontos részleteket a nagyságuk aránytalan megnövelésével emeli ki, de érzékelteti a terep karakterét is. Sajnos ennek van egy „káros mellékhatása”, ugyanis a tájról készített fénykép nem tudja érzékeltetni azt a hasonlóságot, amit a terepen érzékelünk.

Az eseményábrázolást tekintve a kép azt a pillanatot örökíti meg, amikor Basta katonái kitörnek a Ládbesenyői völgyből. A hely beazonosítása egyszerűbbé teszi a források által megörökített események értelmezését. Basta serege Putnok felől vonult Kassa felé. Bocskai hadai Sajószentpéternél táboroztak. Az első összecsapásra Edelénynél került sor, ahol a császáriaknak két hídon kellett átkelni. Itt érte utol őket Bocskai lovassága, mely összecsapott az utóvéddel. Basta előre küldte a málhát, és valószínűleg az átkelés utáni zavaros helyzetben Ládbesenyő felé haladt tovább az oszlop. Csak amikor a

*A terület ábrázolása a második katonai felmérés térképlapján.
A piros X-ek az álláspontjainkat jelölik.*

faluhoz értek, akkor tudták meg, hogy erre nem juthatnak tovább Kassa felé. A következő napot a hegyekkel körülvett völgyben töltötték. Vissza kellett volna térniük a szendrői útra, azonban a besenyői völgy kijáratát a Nagy-hegy, Isten-hegy vonalában lezárták Bocskai hadai. Mivel a szekerekkel csak erre lehetett kijutni a völgyből, Basta 27-én úgy döntött, hogy elégeti mind a 300 szekerét, valamint a lovon nem szállítható málhát. Valószínűleg a hegyeken keresztül akart utat keresni. Másnap hajnalban az időjárás a segítségére sietett. A besenyői völgyet megülő köd lehetőséget biztosított arra, hogy megközelítsék a kijáratot őrző török és magyar csapatokat. A képen azt láthatjuk, amikor a puskás dragoonosok lóháton rohanják meg a sánco-

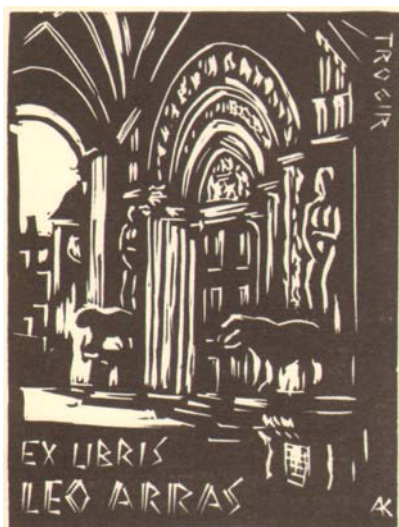
kat, mögöttük pedig a nehézlovasság indul rohamra tömött sorokban. Ezzel már a harc kezdetén sikerült elválasztani egymástól a gyalogságot – mely hátramaradt a sáncokban – és a lovasságot, mely leszórt a völgybe. Az előtérben felfedezhetünk három ágyút, mely egybevág a források azon állításával, miszerint a rajtaütés elején három löveget zsákmányoltak a császáriak. Az ágyúkat főként a török katonaság védelmezte – ahogy azt a képen láthatjuk – és a megmaradt öt ágyúért több mint két órán keresztül folytattak elkeseredett harcot. Mintegy 600 török katona esett el itt, szemben a császáriak 40 fős veszteségével.

*Zimmermann rézkarca és kilátás a művész egykori álláspontjáról.
A piros X Borsodvár helyét jelöli*

A másik kérdés Németi halála. A hajdúkapitány Osgyánnál sebesülten esett fogságba, amiről fentebb már közöltem Spontoni leírását. Istvánffy, Szamosközi, Sepsi Laczkó Máté és Závodszy György históriáiban Basta közvetlenül az osgyáni ütközet után kivégeztette Németit. Ortelius, Spontoni és a Tagebuch szerint a fogoly Németit a császáriak magukkal hurcolták. Spontoni történetében a Bódván való átkelés idején a hídról a vízbe ugrott, és egy muskétás utána ment és megölte. Hasonló, de zavarosabb változatot közöl a Tagebuch, csak az eseményt a csata utáni időszakra teszi, amikor a lovasság a menekülőket üldözi Edelény környékén, és eközben próbál szökni Németi, akit Basta parancsára megölnék. Ortelius szerint Basta a győztes csatát követően végeztette ki a hajdúkapitányt. Ez persze nem ment egyszerűen, mivel Németi egy alkalmas pillanatban kiragadta a hóhér kezéből a pалlost, és néhány lépést megtéve igyekezett keresztülvágni magát a közelében állókon. Végül a hóhér segítségére siető katonák ölték meg. A Borsodi Földvár Alapítvány ez utóbbi változatot tartja hitelesnek, mivel 2004-ben emléktáblát helyeztek el a borsodi templom falán az ott kivégzett Németi és a csatában elesett katonák emlékére. A kezdeményezés elismerésre méltó, kár, hogy a felirat valótlan állít. Azt ugyanis, hogy Németit a borsodi várban végezték volna ki, egyetlen forrás sem támogatja. Ortelius egyértelműen november 30-ra, Szendrő elfoglalása utánra teszi a kivégzést. Basta levelei szintén bizonyítják, hogy a császáriak 29-től Szendrőnél táboroztak. Ha volt kivégzés, az csakis Szendrőn történhetett. Spontoni leírása tűnik valószínűbbnek, mivel a Tagebuch zavaros leírása azt jelzi, hogy a seregben volt egy erről szóló történet, de azt csak azok ismerték pontosan, akik jelen voltak a hídnál. Spontoni, mint Basta titkára, fültanúja lehetett a parancsnokok beszámolójának, míg az ezredírnok csak a pletykákból értesült. Nem vethető el az Ortelius-változat sem, mivel logikusnak tűnik, hogy Németit azért hurcolta magával Basta, hogy Szendrőt átadja, miután a várat elhagyva találták, már semmi érdeke nem fűződött a hajdúkapitány életben hagyásához.

Andruskó Károly linómetszete